Пирĕн календарь

ÇУРХИ ШУРĂМПУÇ ÇĂЛТĂРĔ

(Федор Павлович Павлов çуралнăранпа 80 çул тултарнă май)

Федор Павлович Павловпа эпĕ 1907 çулхи август уйăхĕнче паллашрăм. Ун чухне эпир, ар çулне те çитмен ачасем, Чĕмпĕрти чăваш шкулне вĕренме кĕмешкĕн экзаменсем тытаттăмăр: вăл — иккĕмĕш класа, эпĕ — пĕрремĕшне. «Закон божий» предметпа, вырăс чĕлхипе, арифметикăпа экзаменсем ăнăçлă иртнĕччĕ ĕнтĕ. Юрлас енĕпе тепĕр экзамен юлначчĕ. Эпир, пĕрремĕш класа вĕренме кĕрес текенсем, чылайăнччĕ. Пурте класс умĕнче экзаменатора хумханса кĕтеттĕмĕр.

— Килет! Килет! — терĕç темиçе ача пĕр харăс.

Преподаватель пурсăмăра та кăмăллăн сывлах сунчĕ. Унăн сулахай аллинче — сĕрме купăс.

Пӳлĕме кĕрсен, вăл сĕтел умне пычĕ те сĕрме купăсне ĕнерсе пăхрĕ, гаммăсем каласа илчĕ.

— Сире, ачасем, ялти шкулта юрлама вĕрентетчĕç-и? — ыйтрĕ экзамен тыттаракан.

— Вĕрентетчĕç! — кăшкăрса ятăмăр эпир.

— Апла пулсан, пуçлăпăр. Эпĕ физгармонипе кĕввине каласа пырăп, эсир ман хыççăн юрласа пырăр... До, ре, ми, фа, соль, ля, си, до... До, си, ля, соль, фа, ми, ре, до...

Пӳлĕме шкул инспекторĕ Иван Яковлевич Яковлев кĕчĕ, ăна эпир экзаменсем тытнă хушăра аван пĕлсе çитнĕччĕ ĕнтĕ. Вăл шурă сухалне турапа якаткаларĕ те преподавательпе калаçма тытăнчĕ.

— Иван Митрофанович, менле, чăвашсен çамрăк шăпчакĕсем савăнтараççĕ-и? — ыйтрĕ инспектор.

— Маттур, пултаруллă ачасем,— савăнăçлăн пăхрĕ пирен çине преподаватель.— Иккемĕш класа вĕренме килнисенех илер, акă,— терĕ вăл, умĕнчи журнала уçса хурса.— Пысăк шанчăк паракан ачасем пур: Федор Павлов, Степан Максимов т. ыт. те.

Иван Яковлевич пирĕн класран кăмăллăн тухса кайрĕ.

Çавăн чухне эпĕ хамарăн хальхи паллă композиторсемпе пирвайхи хут «заочно» паллашрăм.

Эпир пĕрремĕш класа вĕренме[illegible] мешкĕн ĕмĕтленекенсем, юлаш[illegible] экзамена тытнă хыççăн, шкул ка[illegible] целярийĕ умне пухăнтăмăр. Ка[illegible] ниех хăйне вĕренме йышăннине [illegible] лесшĕн.

Шкул инспекторĕн заместит[illegible] Виктор Никифорович Орлов икк[illegible] меш класа илнисен списокне ву[illegible] пуçларе.

— Илчĕç мана! — хавассăн пах[illegible] илчĕ çумри ача ман çине.

— Павлов Федор, терĕç-ç[illegible] Эсир-и Павлов? Саламлатăп,— ал[illegible] патам ана.

— Çавă пулатăп,— терĕ манра[illegible] асларах ача вашаватлăн. Вал сар[illegible] лака хулпуççилле, тĕреклĕ. Ха[illegible] пир тăлапаччĕ, çĕнĕ çăпата сыр[illegible] нăччĕ.

— Митрофанов Степан! — илте[illegible] чĕ Виктор Никифорович сасси.

— Илчĕç! Сана та илчĕç!— тере[illegible] Павлов, мана саламласа.

Çакăнтан пуçланчĕ пирĕн туслах. Вăл иккĕмĕш класра, эпĕ пĕрреме шĕнче вĕреннĕ пулин те, эпир иксе мĕр тăтăшах тĕл пулса калаçатта мăр.

Пĕррехинче вăл мана мастерской ра çĕнĕ кĕсле кăтартрĕ.

— Терĕслесе пăхар-и,— терĕ, пӳр нисемпе хĕлĕхсем çине пуса-пуса. Кĕслине хаех ăсталанă иккен. Илемлĕ кĕвĕсем янарама тытăнчеç таврара.

— Ман атте сĕрме купăс та, кес ле те калама ăста. Вал мана та ве рентрĕ,— каларĕ вăл ун чухне.

Эпĕ те калама вĕренесшĕн,— йтрăм унран.— Эсĕ мана пулăшăн ши?

Хавхалансах килĕшетĕп,—терĕ л. Çакăн хыççăн çывăх тусăм мана кĕслепе чылай кевĕсем калама верентрĕ. Вăл чăваш халăх юрăсене çав тери юрататчĕ. Ялти шкулта чухнех эпĕ кĕнекесем нумай латтăм. Унпа пĕрле Пушкин, Лермонтов, Гоголь произведенийĕсем пирки час-часах калаçсаларатăмар.

Перрехинче вăл манран: — Эсĕ Жюль Верн кенекисене вуланă-и? — тесе ыйтрĕ.

— Вуламан çав,— хама вулама тӳр килменшĕн ӳкентĕм эпе.

— Апла пулсан, паянах тупса паратăп,— хавасланчĕ тусăм.— Эпĕ аслă классенчи ачасен библиотекин пуçлăхĕ...

Хĕветĕр тусам канаш панипе эпĕ Жюль Вернăн фантазиллĕ романĕсене, Луи Бусенар, Тургенев, Толстой, Достоевский, Салтыков-Щедрин, Лесков, Мельников-Печерский, Марлинский-Бестужев кĕнекисене вуласа тухрăм.

Пире шкулта музыкăна питĕ тимлĕн вĕрентетчĕç. Уроксем пĕтнĕ хыççăн пĕтĕм шкул картишĕ кĕвĕ-çемĕпе янăраса тăратчĕ. Аслă класра веренекенсем сĕрме купăспа упражненисем тăватчĕç. Кĕçĕн класри ачасем вара гитарапа, тăмрапа, мандолинăпа кĕвĕсем калама хăнăхатчĕç. Нумайăше кĕсле калама вĕренетчĕç.

Федор Павловпа Степан Максимов сĕрме купăс калама питех те кăмаллатчĕç. Пушă вăхăтра «Скрипичная школа» ятлă нотăсен кĕнекине алран та ямастчĕç темелле. Пюпитр умĕнче кунсерен икшервиçшер сехет купăспа упражненисем тăватчĕç.

Юрă урокĕсенче пире Иван Митрофанович Дмитриев преподаватель вĕрентетчĕ. Пирĕнтен ăста юрăçăсем тума тăрăшатчĕ вăл. Хамăр та çине тăрсах вĕренеттĕмĕр.

Пире нотăсене вулама вăл малтан цифровой системăпа, унтан итальянски системăпа хăнăхтарса çитерчĕ.

Иван Митрофанович вĕренекенсене чиркӳ юррисене çеç мар, халăх такмакĕсене те, выраccен чаплă композиторĕсен (сăмахран Глинкăн, Чайковскин) хор валли çырнă юррисене те юрлаттаратчĕ. «Славься, славься», «Сватушка, сватушка» юрăсене юрлама вĕрентнине хальхи пекех астăватăп.

Шкулта хутăш хор пурчче, унта хĕрачасемпе арçын ачасем пĕрле юрлатчĕç. Хора чи лайăх юрлакан ачасем çӳретчеç. Ахаль мар ĕнтĕ хор коллективне «Дворянское собрание» текен çурта концерт пама чĕне-чĕне каятчĕç. Чăваш шкулĕн хорĕ юрлани çинчен пĕтĕм Чĕмпĕр хули калаçатчĕ.

Иван Яковлевич Яковлев хăй те вĕренекенсен музыка культурине ӳстерес тĕлĕшпе пайтах вăй хуратчĕ. Вăл пĕтĕм чун-чĕрипе пысăк музыкантчĕ, поэтчĕ, фольклористчĕ, тăван халăх искусствине калама çук юрататчĕ. Унăн «Кунçулăм» ятлă кĕске очеркнех пăхăр. Унта çапла çырнă вырăн пур: «Чăвашсен музыка культури ӳсмелле, музыка культури çинче никĕсленсе, чăвашсен малашне оперăсем çитĕнĕç, опера çыракан композиторсем çуралĕç. Чăваш юрри—нимрен илемлĕ поэзи ӳкерчĕкĕ. Юрă кĕвви чуна çемçетет. Вăл çилçунатлă поэзи импровизацийĕ».

А. Анастасьина асаилĕвĕсенче те Иван Яковлевăн хаклă сăмахĕсене вулатпăр. Унта акă мĕн каланă. «Чăвашсем паянхи куна çити сыхласа хăварнисенчен чи хакли, чи тĕлĕнмелли, чи асли вăл — чĕлхе, юрă, тĕрĕ. Чăвашсен çĕр пин сăмах, çер пин юрă, çĕр пин тĕрĕ пур».

Çак тĕслĕхсенчен Чĕмпĕр шкулĕнче музыка искусствине мĕн пек пысăк та ăслă çын ертсе пыни кашни çыншăнах яр-уççăн курăнать. Музыкăна вĕрентес тĕллевпе аслă преподаватель симфони оркестрĕпе вĕрсе калакан инструментсен оркестрне туянма меценатсенчен укçа тенкĕ тупма, чи чаплă музыкантсене Чĕмпĕрти чăваш шкулне чĕнсе илме пултарнă.

1910—1913 çулсенче кунти икĕ оркестр маршсем, увертюрăсем, вальссем вылямa хăнăхса çитнĕччĕ. Икĕ коллективра пурĕ 60—70 ытла вĕренекен шутланатчĕ.

Чемпĕр шкулне пĕтернĕ хыççăн Ф. Павловпа С. Максимова унтах ĕçлеме хаварчĕç. Пултарулла çамрăксем музыкăна вĕрентме тытăнчĕç. Юратнă ĕçе пĕтем вăй-халне, пĕлӳлĕхне, ăсталăхне паратчеç вĕсем.

1913 çулта Чăваш шкуленче Глинкăн «Иван Сусанин» оперинчи уйрăм пайсене лартма пултарни вара Павловпа Максимовăн ячĕсене музыка общественноçĕ уменче чапа кăларчĕ. Опера декорацине вилĕмсĕр «Нарспи» авторĕ К. В. Иванов (ун чухне вал рисовани преподавателĕччĕ) питĕ ăста ӳкернĕччĕ.

...Октябрьти революци хыççан Федор Павлович Павлова эпе 1921 çулта Шупашкарта тел пултăм. Вăл ун чухне вăтар çул патнелле çывхарнă çынччĕ. Хай питех те вашаватлаччĕ: тĕрленĕ шура кĕпепеччĕ, пуçĕнче шĕлепкеччĕ, аллинче портфельччĕ. Кетмен тĕлпулу иксĕмĕре те хавaслантарчĕ. Çывăх туссем-çке. Пĕр-пĕрин çинчен кашнинех пĕлес килет. Федор Павлович ун чух облаçри çутеç пайĕнче театрпа музыка ĕçĕсене ертсе пыратчĕ, çав вăхăтрах шкулта преподавательре ĕçлетчĕ. Эпĕ те темиçе çĕрте ĕçлеттĕм: «Канаш» хаçатра—редакци секретарĕччĕ, Чувашрострa — заведующи заместителĕчче, «Чувашский край» хаçатра — пай пуçлахĕччĕ.

Çакăн хыççăн вăл халăх хушшинче музыка культурине анлăн сарас, Чăваш хорне йĕркелес ыйтусемпе «Канаш» хаçат редакцине çине-çине статьясем пырса пара пуçларĕ.

Хор йĕркелес ыйту чăннипех те йывăрччĕ: юраçăсем çителĕксĕрччĕ, репетицисем иртterme уйрăм зал çукчĕ. Çапах та вĕри чĕреллĕ композитор, хастарлă организатор, пуçне усмастчĕ.

...1921 çулхи пĕр çуллахи кун Чăваш хорĕн концерчĕ пуласси çинчен пĕтĕм Шупашкарĕпех афишăсем çыпăçтарса тухрĕç. Унта çапла çырнă пек астăватăп: «Ф. П. Павлов ертсе пынипе паян Чăваш театрĕнче Чăваш хорĕн пысăк концерчĕ пулать...»

Чăваш театрĕ ун чухне хальхи республикăри вырăс театрĕн çуртĕнче вырнаçнăччĕ. Шалти стенисене, штукатурка тумасăрах, шур тăмпа шураткаланăччĕ. Залра пурĕ те çирĕм рет вăрăм сак ларатчĕç. Малта сценăччĕ.

...Акă, чаршав уçăлса кайрĕ. Çынсем алă çупса ячĕç. Сцена çинче— Чăваш хорĕ. Хорта юрлакан арçынсем тĕрленĕ шурă кĕпесемпеччĕ, хĕрарăмсем — шурă тутăрсемпеччĕ.

Федор Павлов дирижер патакĕпе сулса илчĕ — хор юрлама тытăнчĕ. Малтанхи юрă «Хура вăрман» пулчĕ, ун хыççăнхи — «Ты взойди, солнце красное». Юрă хыççăн юрă шăранчĕ театрта.

Аçтан кăна пухма пĕлнĕччĕ-ши Федор Павлович çав тĕрлĕ вăйлă, илемлĕ, ăста юрлакансене.

Концертăн виççĕмĕш пайĕ куракансене уйрăмах хумхантарчĕ. Ку пайра Федор Павлович илемлетнĕ халăх юррисемччĕ: «Олту», «Çырма хĕрне ансассăн», «Вĕлле хурчĕ», «Çĕмĕрт çеçки», «Малалла утар» т. ыт. те. Асамçă композитор, ăста дирижер илемлĕ юрăсемпе театрти Шупашкар çыннисене тыткăна илчĕ.

— Чăваш хорне мухтав! Павлов композитора мухтав! — кăшкăрчĕç концерта пынă çынсем...

Ф. Павлов Чăваш педтехникумĕнче те вĕренекенсен хорне ертсе пыратчĕ. Кунта музыкăпа литература вечерĕсем ирттересси йăлана кĕнĕччĕ. Сăвăсем калама Илья Тăхти, Никифор Васянкка, Хумма Çеменĕ çÿретчĕç.

Федор Павлович Павлов — чăваш совет музыкин никĕсне хываканĕсенчен пĕри. Унпа пĕрлех ăна пирĕн драматургие пуçарса яраканĕ теме те пулать. Вăл çырнă «Ялта» драмăпа «Судра» комеди чăваш драматургинче паллă вырăн йышăнаççĕ. Унăн литературăри пултарулăхĕ пирки критиксем нумай çырчĕç, тивĕçлипе хакларĕç. Чăваш халăхĕ хăйĕн мухтавлă ывăлĕпе чунтанах мухтанать.

Шупашкарти Федор Павлович ячĕпе хисепленекен музыка училищинче кăна çулсерен çĕршер ача дирижер, юрăçă, ташăçă, артист пулма вĕренет. Сăмах май каласан, çак музыка училищине уçас тесе, хăй вăхăтĕнче пирĕн паллă композитор хăйĕн тусĕсемпе — Степан Максимовпа, Василий Воробьевпа пĕрле — сахал мар тăрăшрĕç.

Федор Павлов — пирĕн юратнă тусăмăр. Унăн ячĕ маншăн яланах симĕсĕн-кăвакăн йăлтăртатса çунакан çурхи шурăмпуç çăлтăрĕ пек пулса юлчĕ. Ун хыççăн ытти çăлтăрсем те хăпарчĕç: Степан Максимов, Григорий Лисков, Василий Воробьев... Умра вуншар çăлтăр илемлĕн йăлтăртатаççĕ.

Степан ЛАШМАН